

Ejendomsforholdene i Hindsted Herred i Slutningen af Middelalderen.

Historie/Jyske Samlinger, Bind 5. række, 3 (1937)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/ho/ho_5rk_0003-PDF/ho_5rk_0003_73643.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=73643>

pdf genereret den : 28/5-2008

Ejendomsforholdene i Hindsted Herred i Slutningen af Middelalderen.

Af *Henrik Larsen.*

Hvem ejede i Fortiden Danmarks Jord? Dette er et Spørgsmaal, som burde stilles oftere end det bliver gjort. Men at besvare det er vanskeligt, thi Kilderne er overmaade faa og angaar kun enkelte Godser eller Personer eller en enkelt Egn; Landet i sin Helhed faar man ingen Oplysninger om. Kilderne er Jordebøger og Arkivregistraturer, de første omfatter ganske vist alt det Gods, der ejedes af en Institution eller Enkeltmand, men er faa og fra sen Tid; de sidste er noget talrigere, men er ikke altid meget oplysende og næppe altid fuldstændige for de ældre Tiders Vedkommende. Kun fra nogle enkelte Egne har man fra Tiden lige før Reformationen Oplysninger, om ikke for alle Ejendomme, saa dog for de fleste, om Besiddelsesforholdene i nogle hele Herreder. Fra Sjælland findes der saaledes fra 1520 Oplysning om Ejendomsforholdene i Ramsø og Ringsted Herreder, fra Jylland findes fra 1524 et Regnskab over en Kongeskat oppebaaret i en Del Herreder i Viborg Stift.¹⁾ Det giver meget fyldige men dog ikke helt fuldstændige Oplysninger om Ejendomsforholdene i Middelsom, Sønderlyng, Nørlyng, Hindsted, Gislum, Rinds, Fjends, Hindborg, Rødding,

¹⁾ Reg. 108 A. Adsk. Stk. kgl. Indtægtsregnskaber 1513—33. Nr. 1.

Nørre og Harre Herreder. Regnskabet er forfattet af Mester Morten Hegelund. I Reglen angives Ejerens Navn, Beboerens Navn, i hvilken By denne boede og Afgiftens Størrelse. Undertiden staar dog istedetfor Byens Navn ibidem eller slet intet, her har jeg antaget det nærmest i Forvejen nævnte Bynavn som det rigtige. Undertiden staar to Bønder anført for en Afgift, nogle Steder i en Linie, andre i to Linier. I sidste Tilfælde har de vel ligesom i det første beboet samme Gaard, dette er jeg i det følgende gaaet ud fra. Det er Tilfældet 14 Gange, hvoraf 4 i Als Sagn under Mariager Kloster. For enkelte mindre Godsejere staar dog kun den samlede Sum anført, hvor intet er betalt, findes intet anført, men nogle Steder, især hvor en Godsejer boer i Herredet, anføres kun hvor mange der er betalt for eller endog kun hvormeget, der er betalt.

Det hele Antal af Gaarde er 280, heraf havde Kronen, Selvejerbønderne indbefattet, 107, Gejstligheden ejede 36 og Adelen 137. Heri er indbefattede nogle, der dels betegnes som Bols mænd, og dels ifølge Afgiftens Størrelse maa være det. Til Sammenligning kan anføres, at der i 1683 i Herredet var 404 Ejendomme med over 1 Td. Hartkorn. Dette er jo en stor Forskel, hvorfra stammer nu denne? Herredsgrænsen er ikke den samme, men Forskellen vil ikke blive stor, højst nogle Gaarde til den ene eller anden Side. Gaardene kan være delte, og visselig var der 1683 en Mængde Gaarde, der havde to eller flere Beboere, men man synes endnu 1683 at have betragtet en Gaard som een Ejendom, selv om der var flere Brugere af Jorden boende paa den. I Markbogen for Rold siges det foran, at der i Byen er 18 Gaarde, men ved Maa-lingen af Byens Jord blev der dog kun taget Hensyn

til de gamle Gaarde, og ifølge Matriklen er der i Byen kun 10 Gaarde med over 1 Td. Hartkorn. Landgilden anføres ligeledes i Matriklen 1664 for de gamle Gaarde og ikke for de enkelte Beboere.

Der kan mangle Oplysninger fra nogle Godsejere, dette maa ogsaa være Tilfældet med Viborgbiskoppens Gods og Kirkegodset, som ikke ses at være anført. Biskoppen ejede Ovegaard, som, muligvis dog lidt senere, blev af ham forlenet til Broderen Christen Friis, som 11. Juni 1542 fik Stadfæstelse paa Forleningen af Kongen. Til Ovegaard hørte da i Hindsted Hd. 28 Gaarde og Bol og 2 Møller. Hr. Jørgen Lykke til Overgaard fik 16. April 1565 Skøde paa Herligheden af 8 Kirkegaarde, rimeligvis har der været flere. Hertil kommer vel Præste- og Anneksgaarde, Herredet har 15 Sogne¹⁾, men der har maaske ikke været en saadan Gaard i hvert af dem. Endvidere var de adelige Sædegaarde vel ogsaa fri. Desuden kan nogle Gaarde have været øde.

Ifølge Ekstraskattemandtallet fra 1610 var der da i Herredet 8 Selvejere, 205 Gaardmænd og 8 Møller, men i nogle Sogne synes Bolsmændene at være medregnede under Indersterne. Hertil maa saa lægges de adelige Ugedagstjenere, som boede i samme Sogn, som Sædegaardene laa. Et Par Gaarde, Dalsgaard og Ovegaard, var da beboet af Bønder, og de og Bønderne i Sognet under Gaardene er anførte i Mandtallet. Mellem 1524 og 1610 synes Forskellen derfor ikke saa stor som mellem 1624 og 1683. Muligvis er enkelte Klostres Gods heller ikke anført. Sebber Kloster ejede i alt Fald senere en Gaard i Herredet, og maaske har

¹⁾ I den katolske Tid dog flere; efter Trap er 6 Kirker ødelagte i Herredet.

nogle Godsejere i Himmerlands nordlige Herreder, hvorfra intet Regnskab findes, betalt der.

Den Afgift, der betaltes af Gaardene, synes at være meget forskellig, den højeste synes at være 2 Mark, der betaltes af enkelte, f. Eks. Lars Nielsen i Barsbøl, af Beboerne i Stokholm o. s. v., andre betalte 28 Skilling, 26 Sk., 24 Sk., der var en meget almindelig Afgift, særlig maaske af Kronens Bønder, hvoraf den største Del var Selvejere, andre gav $1\frac{1}{2}$ Mark = 24 Sk., 1 Mark, 12 Sk., 8 Sk. eller 6 Sk., de sidste har vel kun været Bols mænd. I det følgende vil desuden blive nævnt den samlede Sum, som nogle Godsejere betalte for deres Bønder.

Kronens Tjenere og Bønder findes i Regnskabet ikke anførte samlet paa et Sted men paa to. Efter at først nogle adeliges Tjenere er nævnte, anføres følgende Kronens Tjenere: True 1, Nysum 2, Rold 8, Vejrholt 4, her var 1683 dog kun 1 Gaard, Stenstrup 3, Lundgaard 1, Rostrup 1. Derefter nævnes nogle Bols mænd, som tilsammen betalte 3 Mark 4 Sk., nemlig: Nysum 1, Vive 1, Hesselholt 1, Rold 1, Stenstrup 2 Tjenere anførte i en Linie. Derefter anføres Kronens Tjenere og Bønder i Døstrup og Hørby Sogne, dog boer nogle af de nævnte i andre Sogne, nemlig: Døstrup 8, Hannerup 1, nu i Gislum Herred i Stenild Sogn, Hørby 4, Stokholm 1, Doens 3, Fragdrup 1, Vebbestrup 1, Døstrup 1, Hørby 1, de 2 sidste betalte tilsammen kun 3 Sk.

Længere henne i Regnskabet nævnes Kronens Tjenere og Bønder i Ove Sogn (og i andre Sogne), nemlig Togerop, vel Tobberup i Hørby Sogn 3, hvoraf de 2 tilsammen betalte 24 Sk., Kirketerp 1, Redsø 2, der tilsammen betalte 3 Mk., Kjelstrup 7 samt 2 Mænd, der i Forening med 2 Mænd i Hovtved betalte 6 Mark,

ringere 2 Sk., disse er foran regnet for 4 Gaarde, endvidere Hovtved 2, Ove 1. Derefter nævnes Kronens Tjenere og Bønder i Vive og Skelum Sogne, hvilket heller ikke passer, nemlig: Ove 2, Vive 4, Rostrup 4, Astrup 1, Visborg 2, Korup 3, Korupgaard 3, Skelum 2. Derefter følger Kronens Tjenere og Bols mænd i Als Sogn, nemlig: Als 16. Om dem siges det: »Disse forskrevne Kronens Tjener kunde ej lægges i Læg for Armod's Skyld«. De betalte ialt 12 Mark, ringere 2 Sk., den højeste Afgift var 20 Sk. Dette bliver for hele Herredet 107 Bønder og Tjenere.

Fra Aalborghus Len, hvortil Hindsted Herred da hørte, haves en Jordebog fra 1562, i den nævnes i Herredet 101 Gaarde, 4 Afgifter, der kun bestod af Skattepenge og vel betalte af mindre Ejendomme, 2 øde Jorder, 2 Møller, af Gaardene siges 5 at være Klostergods. Af disse Gaarde ydede 64 Leding blandt deres Afgifter, ialt 11 Mark $5\frac{1}{2}$ Sk. 3 Penning, det vil sige de var eller havde været Selvejergaarde. Desuden vides 2 Selvejergaarde at være blevne bortskødede, efter at de var bleven forbrudte i Klemensfejden. Axel Juul til Villestrup fik 28. Okt. 1536 en forbrudt Bondegaard i Borup og Erik Banner 3. Jan. 1547 et forbrudt Bol, kaldet Skovgaard. Selvejerne fandtes i følgende Byer: Rold 4, Torup 1, Arden 1, Hesselholt 2, Skelum 1, Vive 2, Brøndbjærg 1, Rostrup 2, Lundgaard 1, Stenstrup 2, Monstrup 1, Ove 3, Hovtved 3, Kjeldstrup 10, disse betalte tilsammen 9 Sk. Leding, Redsø 1, Bodal 1, True 1, Nysum 2, Døstrup 7, Hørby 4, Kirketerp 1, Als 7, Tobberup 4, Hannerup 1, Vebstrup 1; 23. Nov. 1531 blev paa Hindsted Herreds Ting udstedt et Tingsvidne om, at Per Henningsen i Als indværgede paa alle Bønders Vegne i Als 6 Gaarde og 1 Bol, som Bonde- og Kronens rette Ledingsgods.

Af gammelt Krongods har der næppe været meget i Herredet, i Kong Valdemars Jordebog anføres, at Kongen ejede 1 Bol og 1 Fjerding i Rold, vurderet til 26 Mark Guld samt Tvefthmark (Tveden), som var 14 Mark Guld. Da der senere i Byen var 1 Præstegaard, 4 Selvejere, 5 andre Gaarde og et Bol, har Kongen ikke ejet den hele By; Torup Hedegaard, der ligger syd for Rold og i Sognet, var ligeledes Selveje. Dette Gods i Rold havde siden en noget omtumlet Skæbne, det arvedes af en af Erik Plovpenning's Døtre, senere blev det 13. April 1371 af Gunde Jakobsen pantsat til Peder Nielsen tilligemed meget andet Gods, bl. a. Dalsgaard i Himmerland i Astrup Sogn og 3 Gaarde i Visborg Sogn¹). Godset i Rold synes da at have bestaaet af 11 Gaarde, i saa Fald maa ogsaa Selvejergaardene være indbefattet under det, men muligvis henhører Tallet til den nærmest foran nævnte By. Godset i Rold kom til Kronen igen 1408. Mærkeligt nok synes der at have været endnu flere, der har ejet Gods i Rold, thi 1457 fik Mariager Kloster af Otto Stampe 1 Gaard og 1 Bol i Rold, et Bol i Hesselholt og 1 Bol i True²), dette Gods omtales dog ikke andetsteds eller senere og er maaske overgaaet til Kronen. I Trap omtales 2 Adelsmænd af en Familie Friis som boende i Rold, dette beror dog paa en Forveksling med en forlængst nedlagt Herregaard Rold i Ut Sogn, der er blevet lagt under Herregaarden Boller. De to Adelsmænd havde megen Forbindelse med Bjærg Herred og Horsenseggen, den ene, Bertel Friis, var saaledes 23. Okt. 1462 nærværende paa det nævnte Herreds Ting³).

¹) Eline Gøyes Jordebog, S. 255.

²) Æ. d. A. R. V, 732.

³) Repert. N. R. Nr. 1519. Rold blev lagt under Boller Birk 6. Dec. 1558 (Kr. Sk. I, 58).

Kronen ejede ogsaa Korup og Korupgaard, som ifølge en Lovhævd af 8. Juli 1511 var Kronens rette Gods¹). Her havde Kronen 1562 6 Gaarde. I Als Sogn havde Kronen 16 Tjenere, heraf var 7 Selvejere, Resten maa altsaa have været Fæstegods. Endvidere laa i Herredet det saakaldte Ebbe Galts Gods. Hvilken Ebbe Galt det har faaet Navn af, vides ikke, der kendes flere af dette Navn. Godset nævnes vist første Gang 21. Febr. 1464, da Kongen »paa et Genkøb« solgte Biskop Knud og Biskopdømmet i Viborg »alt vort og Kronens Gods, som kaldes Ebbe Galts Gods i Wibstrops Sogn i Vibstrop, Fraytrop, Arup, Dwms og Lidell Dwms med alt andet Ebbe Galts Gods, som nu 'ubyt er i Hindsted H.« for 100 lybske Mark²). I Jordebogen fra 1562 nævnes Ebbe Galts Gods ogsaa, men hvormeget det omfattede da, fremgaar ikke tydeligt. Arup nævnes ikke, istedetfor synes Stokholm og en nu forsvunden Gaard Koldkod at have hørt til det. Koldkod nævnes 1512 som Bispegods³), den nævnes ikke 1524, derimod nævnes da Stokholm og Fragdrup, der hver kun bestod af en Gaard, som Kronens Gods⁴).

Til Kronen hørte tidligere de store Skove, og Herredet havde forhen Overflod af Skov, baade mod Nord, hvor Roldskovene endnu findes, og mod Syd langs Mariager Fjord. Men Skovene var senere skiftet mellem Byerne og Lodsejerne der, og man finder intet om, at Kronen havde særlig Ejendomsret til nogle af dem uden som Lodsejer i en By.

Viborg Bispedømme ejede Ovegaard. I Trap anføres, at Mariager Kloster 1479 ejede denne Gaard,

¹) Repert. N. R. Nr. 11847.

²) Repert. N. R. Nr. 1718.

³) Repert. N. R. Nr. 12201.

⁴) Ebbe Galts Gods kom tilbage til Kronen 1508. Missiver II, 252.

dette stemmer med en Registratur over Klosters Breve, hvori det hedder, at Ovegaard 1479 blev indværet til Mariager Kloster med Lovhævd¹⁾, men dette maa vist bero paa en eller anden Fejltagelse, thi baade før og senere ejede Bispen i Viborg Gaarden, som maaske fra gammel Tid af har hørt til Bispedømmet. Hr. Ejler Iversen fik 27. Nov. 1466 paa Bispens Vegne Tingsvidne om, at han lod gøre Lovhævd paa Ovegaard²⁾. Ligeledes udstedtes paa Hindsted Herreds Ting 21. Sept. 1486 et Tingsvidne om en Lovhævd, som paa Bispens Vegne blev gjort paa Ovegaard med tilliggende Gods³⁾. Paa Gaarden boede 14. Juni og 23. Juni 1478 og ligeledes 21. Sept. 1486 den nævnte Her Ejler Iversen, der var Præst og Biskoppens Officialis samt Provst i Herredet, han har vel ogsaa i Mellemtiden boet her, saa Gaarden kan næppe have hørt til Mariager Kloster. Bispen ejede dog ikke hele Ove By, her var blandt andet 4 Selvejere, ligesom Mariager Kloster ejede 2 Gaarde her. Ifølge en Lovhævd hørte 1486 8 Gaarde og 1 Bol i Ove til Bispen⁴⁾. I 1542 hørte under Ovegaard 9 Gaarde i Ove, 2 i Hørby, 3 i Nysum, Volgaard (Valsgaard), 1 Gaard i Rostrup, 1 Gaard og 1 Bol i Astrup, 1 Gaard i Thisted, 1 i Visborg, 1 Gaard og 1 Bol i Helberskov, 2 Gaarde i Als, 1 i Thorup, Hasløf Gaarde, Hedegaard i Als Sogn, 1 Gaard i Snæbum, 1 i Arden samt Ove og Als Møller. Under Bispens Varetægt stod ogsaa Kirkegodset, 8 Kirkegaarde blev 16. April 1565 tilskødet Hr. Jørgen Lykke til Overgaard, nemlig: Rostrup 1, Redsø 1, Hørby 1, Døstrup 1 samt 4 i Nysum, der hørte til

¹⁾ Æ. d. A. R. V, 733.

²⁾ Repert. N. R. Nr. 2177.

³⁾ Repert. N. R. Nr. 5938.

⁴⁾ Repert. N. R. Nr. 5938.

Ravnkilde Kirke. Enkelte andre har der vel ogsaa været, Bælum Kirke havde saaledes 1486 en Gaard i Als¹⁾.

Kapitlet i Viborg synes ikke at have ejet meget Gods i Herredet, i 1524 kun 2 Gaarde i Røgdrup i Stenild Sogn og maaske den Gaard i True, som Her Kjeld Olsen i Viborg staar anført for. Han var i alt Fald Kannik der 1518—54.

Mariager Kloster ejede en Del Gaarde i Herredet, særlig i Als Sogn, baade i den Del, der hørte til Hindsted Herred og i den Del, som hørte til Hellum Herred. Muligvis har en Del af Godset i dette Sogn tilligemed Kirken tilhørt det nedlagte Nørre eller Glenstrup Kloster²⁾. Klostret havde 1524: i Als 8 Tjenere, der to og to gav 1½ Mark i Afgift, samt 2 Gaarde, i Helberskov 8 Gaarde, i Vive 1, i Ove 2 og i Hovtved 2, desuden ejede Hospitalet i Mariager 1 Gaard i Vive. Ifølge Klostrets Jordebog fra 1584 havde det da i Hindsted Herred 5 Gaarde i Helberskov, 1 i Budum og 7 i Als. Gaarden i Budum nævnes ikke 1524, hvis den ikke er henregnet under en anden By i Als Sogn, thi Klostret ejede den alt før. Ifølge et Sognevidne af 1489 ejede det da en Fjerdedel i Budum Skov og Mark, der tilforn havde ligget til Nørre Kloster³⁾. Nogle af de øvrige Gaarde stammede ogsaa fra dette Kloster, Resten havde det faaet af forskellige adelige. Hospitalets Gaard eller Bol i Vive havde dette faaet af Her Erik Ottesen (Rosenkrantz) til Skern, der nogle Aar før havde faaet det af Sophie Mortensdatter (Seefeld) til Refsnæs i Hellum Herred.

Prior i Aalborg, det vil sige Frue Klostret der, havde 3 Tjenere i Tostrup (formodentlig Hald—Taa-

¹⁾ Repert. N. R. Nr. 5938.

²⁾ Æ. d. A. R. V, 728.

³⁾ Æ. d. A. R. V, 731.

strup i Øls Sogn, da Tostrup i Rostrup Sogn vist ejedes af Her Niels Høeg) og 1 i True, det vides ikke, hvorledes Klostret har erhvervet dem. Det synes forøvrigt ogsaa at have ejet Gods, i alt Fald Skov, i Als Sogn 1486¹⁾.

St. Hans Kloster i Viborg havde 1 Tjener i True og 1 i Nysum. Dette Gods havde Klostret faaet 1436 af Lars Thomesen (Vestenie til Søbygaard?), det omfattede da endnu en Gaard i Nysum, men denne synes senere at være blevet fravundet Klostret, da Afhænderens Adkomst ikke synes at have været i Orden²⁾.

St. Søren's Tjener i Testrup. Hermed menes rimeligvis Kirken eller Hospitalet i Testrup i Rinds Herred, der var indviet til St. Søren³⁾. Det havde i Hegedal 2, i Tostrup 1 Tjener.

Sebber Kloster havde 1 Gaard og 1 Gadehus i Store Arden, som 10. April 1581 blev mageskiftet til Oluf Brockenhus.

Den først nævnte af de adelige Godsejere er Her Niels Høeg, der havde følgende Tjener: Vraa 1, Viveterp 1, Barsbøl 1, Tostrup 3, formodentlig Byen i Rostrup Sogn, hvor det meste af hans Gods ligger, Hedegaard 1, . . . astrup 2, Stenstrup 3, Lundgaard 1, Ardentorp (Lille Arden) 1, Birker 1, Brøndbjerg 1, Blegedø 1, Vraa Mølle 1, Tobberup 1, Rostrup 3, der tilsammen gav 24 Sk., ialt gav hans Bønder 30½ Mk. 4 Sk. Her Niels Høeg til Eskær, der forøvrigt døde 10. Aug. 1524, ejede Vraagaard, en lille Gaard i Rostrup Sogn, der 1688 kun havde 7 Tdr. Hartkorn. I dette

¹⁾ Repert. N. R. Nr. 2078.

²⁾ Æ. d. A. R. II, 377 ff.

³⁾ Dipl. Viborg, S. 357.

Sogn laa ogsaa det meste af hans Gods. Han var gift med Karen Stensdatter (Gøye), der 1525 takseredes til at stille 4 Glavind¹⁾, hun var Enke efter Erik Andersen Banner, Søn af Anders Nielsen Banner til Kokkedal, der havde ejet Vraagaard. Den arvedes af hans Søn Erik Andersen og dennes Søster Fru Anne²⁾. Hr. Anders Jakobsen af Stenalt fik 21. Sept. 1486 af Hindsted Herreds Ting et Tingsvidne om, at en Lovhævd, som Niels Eskildsen Høeg gjorde paa Vraagaard, Tostrup, Blekedy og en Del i Riistrup, ikke blev beseglet af Fogeden og Herredsmænd, da der i den stod mere end der var vidnet³⁾. Barsbøl og 2 Gaarde i Tostrup blev 7. Marts 1460 af Anders Nielsen (Banner) pantsat til Biskop Jens i Aarhus⁴⁾, men 1484 overdrog Fru Gertrud, Her Niels Christensens Enke, Biskop Niels i Viborg at indløse Pantet.

Anders Bjørnsen (Bjørn) ejede 1 Gaard i Arden og 5 samt en Bolsmand i Møldrup, for disse er ingen Afgift anført. Han var en Sønnesøn af den forannævnte Anders Jakobsen af Stenalt. Denne maa endvidere have ejet Brøndbjærg eller Gaarde der, idet han 21. Sept. 1486 fik et Tingsvidne om Byens Markskel⁵⁾. Familien ejede Vorgaard i Bælum Sogn i Hellum Herred. Anders Bjørnsen blev 1525 takseret til 4 Glavind.

Vogn Poulsen i Støttrup havde 1 Gaard i Hørby og 2 i Skovby (som vel er Skovbo i Volsgaard Sogn). Han hørte til en Slægt, som kaldes Bendrup; Støttrup ligger i Farsø Sogn i Gislum Herred, her havde han 1524 5 Tjenere, men ellers intet Gods i Herredet. Han

¹⁾ D. M. II, 51 ff.

²⁾ Secher, Kongens Rettertingsdomme 1595—1604, 212.

³⁾ Repert. N. R. Nr. 5939.

⁴⁾ Repert. N. R. Nr. 1089.

⁵⁾ Repert. N. R. Nr. 5941.

var vist ikke særlig velhavende, Sønnen Poul Vognsen takseredes 1543 til 7 Daler Skat¹⁾.

Bertel Hørby havde 1 Gaard i Hørby og 1 i Hostrup, der tilsammen gav 3 Mk. Han hørte til en jysk Smaaadelsslægt, der maaske stammer fra Byen Hørby, maaske er han identisk med Bertel Jensen i Skovbo, der nævnes 1514. Skovbo, hvor der 1688 var 2 Gaarde, er vel det Skovby, som 1524 tilhørte Vogn Poulsen. Her boede 1543 en Fru Kirsten. I Hørby har ligget en Hovedgaard, som 1436 og 1480 tilhørte Slægten. Christen Krag skrev sig 1519 til Hørby, han nævnes ikke 1524.

Just Ibsen ejede i Taaggerop (Tobberup) 1 Gaard, han er vel den Mand af samme Navn, der 1492 boede i Brøndumdal i S. Hornum S. i Onsild Hd., ellers er han vist ubekendt²⁾.

Mester Knuds Tjenere: Gandrup 2, Hvarre 2, han maa være den daværende Provst ved Viborg Domkirke, senere Biskop i Odense, Knud Henriksen Gyldestjerne til Aagaard. Han var 1524 den eneste af Slægten, som i Skatteregistret anføres som ejende Gods i Herredet. En anden Gren af den havde dog tidligere ejet Gods her. Ved Skiftet 1463 efter Her Erik Nielsen af Thim tilfaldt der Sønnen Erik Eriksen Gods i Vedum og hans afdøde Broder Her Peder Eriksens Børn Faderens øvrige Gods i Herredet³⁾. Erik Eriksens Søn Abraham Eriksen fik 13. Maj 1500 Stadfæstelse paa den Lovhævd, han havde gjort paa 4 Gaarde i Vedum, Vedumlund og Vedumlunds Gaardsted og Vedum »woré«⁴⁾. Da der i 1524 kun nævnes

¹⁾ Krag, Christian den Tredies Historie 2, 166.

²⁾ Æ. d. A. R. II, 339.

³⁾ Repert. N. R. Nr. 1596.

⁴⁾ Repert. N. R. Nr. 9073.

et mindre Antal af Gaardene i Byen, er det muligt, at han endnu har ejet dem 1524.

Her Peder Lykkes Tjener: Bedum (Budum) 1, Borup 1, Vedum 7, Als 1, Las Wynthther paa Havnø og 3 Bols mænd med ham ibid. 2 Mark 4 Sk., True 2, Døstrup 1, Als 1, Helberskov 2, Visborg 1. Her Peder Lykke, død 1535, var en Søn af Hans Lykke til Havnø og Elne, Datter af Her Jens Madsen (Munk) til Visborg; med hende havde han faaet Havnø og formodentlig det meste af Godset.

Jakob Munk betalte for 20 Gaardsæder og Ugedagsmænd 13 Mark 5½ Sk. »fordi de var ganske fattige«. Han var Ejer af Visborggaard, som han havde faaet efter sin Broder Jens Munk og efter sin Fader Munk Jensen; dennes Fader Her Jens Madsen, dennes Fader Mads Jensen og Farfader Jens Nielsen havde tidligere ejet Gaarden. Slægten er altsaa gammel i Herredet. Gaarden ejedes 1343 og 1351 af Anders Nielsen, men til hvilken Slægt han hørte, vides ikke. Navnet paa Gaarden var 1351 Wisborgh¹⁾, men 1401 Wæseburg og 1428 Wææsborgh²⁾. Da Gaarden og Sognebyen hedder det samme, er der vel en gammel Gaard, der har givet Byen Navn, den har vel ligget i eller ved denne, da Gaardens Mark strækker sig lige ind til Byen og Kirken. Senere er den blevet flyttet ud i en nordøst for Byen liggende Mose og er blevet befæstet, deraf stammer vel de 1421 og 1428 brugte Navne, men dette Navn har ikke kunnet holde sig ved Siden af det gamle, meget nærliggende Navn paa Byen. Her Jens Madsen var en meget velhavende Mand, man kan saa nogenlunde slutte sig til hans Godsrigdom af det, som ved Skiftet 2. Aug. 1501 efter ham tilfaldt hans af-

¹⁾ Repert. Nr. 2293.

²⁾ Repert. Nr. 6377.

døde Søns 2 Sønner, disse, Jakob og Jens Munk fik Visborggaard med Korup Mølle, sat for 2 Mark Korn, dog noget Skov og Eng undtagen, i Visborg By 10 Gaarde, 8 Bol, i Glerup 6 Gaarde, 1 Bol, i Vedum 1 Gaard, 1 Bol, i Øster Korup 1 Gaard, i Budum i Als Sogn 1 Gaard, 1 Bol, i Hellum og andre Herreder 18 Gaarde, 4 Bol, samt Gods i Slet Herred og Thy, sat for 1 Læst Korn, $\frac{1}{2}$ Td. Smør¹). Da der foruden den afdøde Søn var 5 Døtre, har de to nævnte Sønnesønner faaet $\frac{2}{7}$ af Arven. En anden Del af Her Jens Madsens Gods kom med hans Datter Elne til den foranævnte Hans Lykke og dennes Søn, en tredie Del blev arvet af Datteren Margrethe, som senere vil blive omtalt. Jakob Munk blev 1525 takseret til 3 Glavind.

Her Tyge Krabbe ejede 3 Gaarde i Frisdal, hvilket er hele Byen. Dette er den bekendte Rigsmark til Bustrup, død 1541. Ved Frisdal ligger Tomten af Frisdal Slot, men hverken til dette eller til Byen kender man noget før 1524.

Mogens Stampe ejede 3 Gaarde i Øls; han, der 1520 var Biskoppens Lensmand paa Klarupgaard, var Søn af Otto Stampe, der 1457 skødede Mariager Kloster Gods i Rold, Hesselholt og True. Endvidere skødede han 1493 sammen med en Broder og en Svoger Bispedømmet en Gaard i Ove²).

Lars Skeel ejede 2 Gaarde i Øls, han var Søn af Albret Skeel til Jungetgaard i Salling og blev 1524 takseret til 1 Glavind og 1 Skytte. Han var 1520 Forstander for vor Frue Kloster i Aalborg. En Søster til ham var Fru Anne Albretsdatter Skeel, Malte Lauridsen Vifferts Enke, der 1553 boede i Øls, sit Gods her kan hun have arvet efter Broderen, der synes at være

¹) Repert. N. R. Nr. 9401.

²) Æ. d. A. R. II, 337.

død ugift. I Øls, hvor der 1688 ialt var 9 Gaarde, nævnes 1623 Ølsgaard, 1646 Øls Hovedgaard¹⁾, ifølge Markbogen var her en Gaard med ca. 41 Tdr. Agerland, hvoraf en Del var Særjord, og 2 Gaarde »over Bækken«, der havde deres Jord for sig selv og tilsammen havde c. 56 Tdr. Land Agerjord, tidligere har de vel været een Gaard, i den eller den før nævnte Gaard maa man vel se den gamle Hovedgaard.

Fru Karen Daa ejede 2 Gaarde i Hvarre, hun er maaske Karen Daa, Datter af Jørgen Daa til Enggaard, Fyen, der døde 1503, og gift med Ingvor Jensen af Bosø.

Fru Margrethe til Astrup ejede 1 Gaard i Astrup og 1 i Nysum, desuden betalte hun 7½ Mark for 8 Gaardsæder til Astrup. Hun maa være den Fru Margrethe, der nævnes i Skiftet efter Her Jens Madsen 1501 som en af hans Døtre, hun ejede ogsaa en Del Gaarde i andre Herreder i Stiftet. I Astrup maa hun altsaa have haft sin Sædegaard, af den er der dog senere ingen synlige Spor.

Fru Kirstines Tjener af Filshave (i Salling): Vedum 1. Det er muligvis Kirstine Jensdatter til Filshave, Datter af Jens Viffertsen til Torstedlund, gift med Niels Eskildsen Høeg, hun nævnes 1512²⁾, men det kan maaske ogsaa være deres Datter Kirsten, gift med Mads Jensen (Skade).

Peder Hvas i Komdrup ejede i Astrup 1 Gaard; han hørte til en Slægt, som ejede en Hovedgaard i Komdrup i Hellum Herred, han takseredes 1525 til 1 Skytte.

Jeriig Jeriigsen havde to Tjenere i Tofte. Det er maaske den bekendte Lensmand paa Kalø, Erik

¹⁾ Kronens Skøder I, 415, 544.

²⁾ Repert. N. R. Nr. 12283.

Eriksen Banner, hvis Farfader Anders Nielsen som foran omtalt ejede Gods i Herredet.

Her Ove Vincentsen (Lunge) havde følgende Tjenere: Nysum 1, Ardentorp 3, Villestrup 1, der tilsammen gav 7½ Mark. Han var Ejer af Tirsbæk ved Vejle Fjord og en godsrig Mand, der 1525 takseredes til 10 Glavind og 4 Skytter, han døde 1540.

Erik Lykke ejede 2 Gaarde i Herredsdal, han var Søn af Hans Lykke og Broder til den foran nævnte Peder Lykke.

Jens Tygesen til Randrup betalte 14 Mark for 20 Gaardsæder til sin Gaard Dalsgaard. Han havde arvet Gaarden efter sin Fader Tyge Jensen, der havde arvet den efter sin Fader Jens Thomesen. Jens Tygesen, der hørte til Familien Seefeld, var gift med Inger Bjørn, Munk Jensens Enke, der senere efter sin Søn Jakob Munk arvede Visborggaard, han var en velhavende Mand, der 1525 blev takseret til 2 Glavind og 1 Skytte. Inger Bjørn blev som Enke 1543 takseret til 4 Daler og 154½ Mark. Dalsgaard ligger i Vive Sogn, og Vive By har vel for en stor Del hørt under Gaarden, dog hørte 6—7 Gaarde til Kronen og Mariager Kloster, heriblandt var 2 Selvejer. Grevlund By i Vive Sogn, 2 Gaarde og 1 Bol, blev tilkendt Tyge Jensen 1500¹⁾, denne synes ogsaa at have ejet Nakkedal i Valsgaard Sogn²⁾. Øster Stevn i Vive Sogn købte Jens Tygesens Farfader 1444 af Erik Nielsen Gyldenstjerne³⁾. Jes Mortensen af Refsnæs i Hellum Herred, der hørte til en anden Gren af Familien, fik 1480 et Tingsvidne om en Lovhævd, han gjorde paa Finderup i Døstrup Sogn, og at ingen havde Del deri uden han og hans

1) Repert. N. R. Nr. 9175.

2) Repert. N. R. Nr. 4224.

3) D. Adelsaarbog 1914, 452.

Søster¹⁾. Denne By nævnes ikke 1524, saa det er muligt, at den har tilhørt Familien endnu da.

Niels K a a s i Starupgaard i Fjends Hd. (af Sparre-Kaaerne) ejede en Gaard i Hesselholt; han, der døde 1535, var gift med Anne Bjørnsdatter (Bjørn) og har maaske faaet Gaarden med hende.

Søren Juul i Hedegaard ejede 1 Gaard paa Holmen og 2 i Astrup, den første har maaske ligget i Møldrups, der 1543 siges at ligge paa Holmen²⁾. Han hørte til en gammel, men paa den Tid ikke særlig rig Slægt, der førte en Lilie i sit Vaaben. Han takseredes 1525 til at stille 1 Glavind. Søren Juul maa senere have erhvervet Gaarden Villestrup, som 1524 ejedes af Ove Lunge, men som hans Søn Axel siges at have faaet paa Skiftet efter Faderen. Sønnen blev forøvrigt senere gift med en Datter af Ove Lunge. Det siges, at han benyttede sig af den daarlige økonomiske Tilstand, som Bønderne var kommet i efter Klemensfejden, til at samle Gods til sin Gaard, men det er urigtigt, dels forbrød Selvejerne jo deres Gaarde til Kongen, hvis de ikke kunde bøde for sig, dels var det Gods, som han nogle Aar senere, i 1549, havde til Villestrup ikke særligt stort i Forhold til Gaardens Bygninger. I et Laasebrev af 2. Maj 1549 siges følgende Gaarde at ligge til hans Gaard i Hindsted Herred: 1 Gaard i Borup, der var forbrudt Bøndergods, som han 28. Okt. 1536 havde faaet Skøde paa af Kongen tilligemed en anden forbrudt Bondegaard i Hellingum, 1 Gaard i Astrup og 1 Gaard paa Holmen, erhvervet ved Mageskifte af Kongen 1543, i dette siges Gaarden at ligge i Møldrups paa Holmen, 1 Gaard i Stenstrup og 1 i Tostrup, erhvervet af Erik Banner 1536,

¹⁾ Repert. N. R. Nr. 4598.

²⁾ Kr. Sk. I, 17.

1 Gaard i Ardentorp erhvervet 1546 af Niels Munk, samt en Kirkeskov til Rostrup Kirke, foruden nogle faa Gaarde udenfor Herredet.

Dette bliver ialt 21 adelige Godsejere, som 1524 vides at have ejet Gaarde i Herredet, men ingen af dem kan siges at have ejet særdeles mange; det er maaske tvivlsomt, om nogle af dem ejede de 200 Tdr. Hartkorn, som senere udfordredes, for at Hovedgaarden kunde være skattefri. Bøndergodsets Landgildehartkorn var c. 1685 2552 Tdr., og hele Herredets Matrikelshartkorn 1688 2118 Tdr., saa alle Gaardene kunde ikke faa 200 Tdr. Hartkorn Bøndergods, hvis Ejerne vilde oprette Sædegaarde; dertil kommer, at Kronen og Gejstligheden omtrent ejede det halve Herred. Der nævnes i Trap forskellige adelige Sædegaard, eller Gaarde, som menes at være det. I Tostrup i Øls Sogn ligger Tostrup Hovedgaard, som 1531 ejedes af Erik Sten, der dog ikke nævnes 1524, da han endnu levede 1580, har han maaske først faaet Gaarden efter den Tid. Her nævnes endnu 1683 Tostrup Hovgaard, der havde sin Jord for sig selv uden Fællesskab med Byens¹). I Kirketerp skal efter Trap Vogn Mortensen (Vognsen) have boet 1480. Kirketerp, der bestod af en Gaard, ydede imidlertid senere Leding blandt sine Afgifter til Kronen, som ejede den 1562. Den har altsaa sandsynligvis tidligere været en Selvejergaard. Vogn Mortensen kaldes aldrig Væbner og nævnes ofte efter Personer, der maa antages ikke at være adelige. Den følgende Beboer, Peder Vognsen i Kirketerp, nævnes 1524 blandt Kronens Bønder og Tjenere.

I Hovtved i Ove Sogn nævnes i Trap ligesaa forskellige Beboere, der skulde være adelige, de betegnes imidlertid aldrig som adelige og nævnes ikke sjæl-

¹) Markbog Nr. 1474.

dent efter Personer, der maa antages at være Bønder. Niels Mortensen i Hovtved er vel den Mand af samme Navn, der nævnes 1524 blandt Kronens Bønder og Tjenere.

Kjeldstrup bestod af 11 Gaarde, hvoraf den ene, Østergaard, havde sin Jord for sig selv. Den sidste nævnes ikke 1562 under Kjeldstrup, men nævnes i de følgende Jordebøger for Aalborghus Len. Gaarden ydede Leding; de øvrige 10 Gaarde ydede 1562 i Fællesskab 9 Sk. Leding. Alle Gaardene her maa altsaa antages at have været Selvejergaarde. Henrik Stigsen (Hvide) skal have skrevet sig til Kjeldstrup 1438 og 1451, men jeg har ikke kunnet finde det Dokument eller den Registratur, hvorfra denne Oplysning er hentet. Fru Bolde, som døde i Ketelstorp¹⁾, gav Gods til Kirken i Ove, da hun er Frue, maa hun være adelig. Hun har boet her, men har hun ejet frit Jordegods her? Ligeledes finder man omtalt, at Marine Esberns af Kielstropp gav en Gaard i Skelum til Kirken, som senere blev paastaaet at være Bondegods²⁾. Dette kan tyde paa, at hun ikke selv var adelig. Niels Stigsen og de øvrige Beboere i Kjeldstrup er sikkert Selvejerbønder, de mageskifter eller sælger Jord til Biskoppen, men det kunde vel en Selvejerbonde gøre. Den Josth Pouelssen, som 1506 indværgede med Lovhævd al Kyelstropp og Kyelstropp Fang, som hans Forældre havde haft i Hævd før ham, uden den Del, som Stig Nielssen nu har i Hævd, er vel den Josth Poellssen, som nævnes 1524 blandt Kongens Bønder og Tjenere³⁾.

Der findes i Herredet forskellige gamle Borgplad-

1) Æ. d. A. R. II, 336.

2) Dipl. Viborg, S. 40.

3) Repert. N. R. Nr. 10615.

ser, men deres Historie er aldeles ubekendt. Den ved Frisdal er alt omtalt. Ved Hvarre Søb findes Levninger af Hvarre Slot. Byen var delt mellem Fru Karen Daa, der ejede 1 Gaard og 1 Bol, og Knud Gyldenstjerne, der ejede 2 Gaarde. Men før 1524 er Byens Historie vist fuldstændig ubekendt. I Rold Sogn laa ved Aaen Stubberupholm, der har Navn af den lige overfor liggende By Stubberup, men der kendes intet til Voldstedets gamle Historie.

I det hele er Kilderne til Herredets Historie i Middelalderen meget faa. Der har vel været nogle flere Selvejere end senere. Endvidere er der gaaet noget Gods fra Adelen til Kirken. Dog er tilfældigt et Dokument opbevaret, som kaster et lille Glimt over Forholdene i den ældre Middelalder. Den 18. Nov. 1268 gjorde Gro, Hr. Esbern Wognsuns Efterleverske, sit Testamente¹⁾, idet hun agtede at indtræde i St. Clara Kloster i Roskilde. I det skænkede hun Wiføb Kirke to Mark Penge og andre Kirker hver 1 Mark. Wiføb er maaske Vive i dette Herred, og at den faar mere end de to andre, kan tyde paa, at den er hendes Sognekirke; men hvor hun har boet, vides ikke. Senere kendes kun en Herregaard, nemlig Dalsgaard, nævnt første Gang 1436. I Testamentet nævnes 2 Gaarde i Wipthorp, som maaske er Viveterp i Rostrup Sogn, samt en Gaard i Styhfnøb, muligvis Stevn i Vive Sogn, samt nogle Gaarde og Byer, beliggende udenfor Herredet.

¹⁾ Erslev, Testamenter, S. 14.